

II. ЕКОЛОГІЧНІ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ ГРУП БІОРИЗНОМАНІТТЯ НА ТЕРИТОРІЇ МЕЗИНСЬКОГО НПП

РОСЛИННІСТЬ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА "РИХЛІВСЬКА ДАЧА"

Карпенко Юрій Олександрович

Рослинність загальнодержавного ландшафтного заказника "Рихлівська дача" являє собою комплекс різних її типів. Наведена нижче класифікаційна схема рослинності побудована за еколого-ценотичним принципом. Дана класифікація побудована на основі ознак самої рослинності та її взаємозв'язку з умовами місцезростання. Основними таксономічними категоріями в ній виступають: асоціація, формація і тип рослинності.

При складанні класифікаційної схеми рослинності ми намагалися зробити класифікацію різних типів рослинності більш уніфікованою, згідно принципів доміантної класифікації.

Класифікаційна схема рослинності

1. Тип рослинності. Ліси - *Silvae*

Клас формацій. Широколистяні літньозелені ліси - *Silvae foliaestilignosa*

Група формацій. Дубові літньозелені ліси - *Silvae quercetae aestilignosa*

Формація. Дуба звичайного (*Querceta roboris*)

Субформація - *Querceta*

Група асоціацій - *Querceta corylosa*

Асоціації:

1. *Quercetum coryloso (avellanae) - aegopodium (podagraria)*

2. *Quercetum coryloso (avellanae) - caricosum (pilosae)*

Субформація - *Fraxineto-Querceta*

Група асоціацій - *Fraxineto - Querceta corylosa*

Асоціація: *Fraxineto - Quercetum coryloso-caricosum (pilosae)*

Субформація - *Carpineto-Querceta*

Група асоціацій *Carpineto-Querceta corylosa*

Асоціація: *Carpeneto-Quercetum coryloso-caricosum (pilosae)*

Група асоціацій - *Tilieto-Querceta corylosa*

Асоціації:

1. *Tilieto-Quercetum coryloso-caricosum (pilosae)*

2. *Tilieto-Quercetum coryloso-aegopodiosum*
(*podagrariae*)

Група формацій. Широколистяномішані ліси - *Silvae latifolioso - mixtae*

Формація 1. Липи серцелистої (*Tilieta cordatae*)

Субформація - *Tilieta*

Група асоціацій - *Tilieta corylosa*

Асоціації:

1. *Tilietum coryloso-aegopodiosum*

2. *Tilietum caricosum (pilosae)*

Формація. Ясеня звичайного (*Fraxineta excelsioris*)

Субформація - *Fraxineta*

Група асоціацій - *Fraxineta corylosa*

Асоціації:

1. *Fraxinetum coryloso-aegopodiosum (podagrariae)*

2. *Fraxinetum coryloso-sparsiherbosum*

Група формацій. Дрібнолистяні ліси - *Silvae parvifoliae*

Формація. Берези бородавчастої (*Betuleta pendulae*)

Група асоціацій - *Betuleta (corylosa)*

Асоціація:

1. *Betuletum (coryloso) - festucosum (rubrae)*

Формація. Осики (*Populeta tremulae*)

Субформація - *Populeta tremulae*

Група асоціацій - Осикові ліси ліщинові - *Populeta (tremulae)*
corylosa

Асоціація:

1. *Populetum coryloso - aegopodiosum.*

Формація. Граба звичайного (*Carpineta betulus*)

Асоціація:

1. *Carpinetum coryloso - caricosum*

2. Тип рослинності. Луки - *Prata*

Клас формацій. Справжні луки - *Prata genuita.*

Група формацій. Дрібнозлакові справжні луки - *Prata genuita*
parvigrajinosa

Формація *Poa trivialis*

Асоціації: 1. *Poa trivialis (purum)*

2. *Poa trivialis + Festuca pratensis*

3. *Poa trivialis + Alopecurus pratensis*

Формація. Мітлиці тонкої (*Agrostideta tenuis*)

Асоціації: 1. *Agrostis tenuis (purum)*

2. *Agrostis tenuis + Poa pratensis*

3. Тип рослинності. Бялога - *Paludes*

Група формацій. Трав'яні болота - *Paludes herbosa*

Формація. Осоки гострої (*Cariceta acutae*)

Асоціації: 1. *Carex acuta (purum)*

2. *Carex acuta + C. vesicaria*

4. Тип рослинності. Водна рослинність - *Vegetatia aquatica*

Клас формацій. Справжня водна рослинність *Vegetatia aquatica*.

Група формацій. Прикріплена водна рослинність з плаваючими на поверхні води листками - *Vegetatia aquatica amphibia*

Формація. Глечиків жовтих - *Nupharetta lutea*

Формація. Ряски малої - *Lemneta minoris*

Асоціація:

1. *Lemna minor + Lemna trisulca*

Формація: Спіродели багатокореневої - *Spirodellata polyrhizae*

Асоціація:

1. *Spirodella polyrhiza + Lemna minor*

Клас формацій. Прибережноводна (земноводна) рослинність - *Vegetatia amphibia*

Формація. Рогози широколистої - *Typhetea latifoliae*

Формація. Лепехи звичайної - *Acoreta calami*.

Головною лісоформуючою породою на території заказника є дуб звичайний (*Quercus robur*). За висотою дуб перевищує більшість своїх супутників і завжди формує перший ярус, в якому разом з ним зустрічаються *Tilia cordata* і *Acer platanoides*. На території ЗЛЗ "Рихлівська дача" формація *Querceta roboris* представлена трьома субформаціями: дубовою, кленово-дубовою та кленово-липово-дубовою.

Дубові ліси утворюють значні ділянки на схилах ярів та балок різних експозицій та зустрічаються на нерозораних ділянках плато. Дуб завжди формує перший ярус, в якому разом з ним зростають *Fraxinus excelsior*, *Betula pendula*, *Populus tremula*. Нижче розміщуються поодинокі *Tilia cordata*, *Acer platanoides*. Метрично вони відповідають другому ярусу, який як структурна одиниця не утворюється.

Дубові ліси представлені трьома групами асоціацій: ліщиново-волосистоосоковою, ліщиново-яглицевою, ліщиново-різнотравною. Дубові ліси ліщиново-волосистоосокові і ліщиново-яглицеві є найбільш поширеними в ярах і балках. Діброва ліщиново-яглицева займає верхні частини схилів, із збільшенням їх крутизни зміщується все нижче у тальвеги балок. При цьому на південних схилах вона спускається нижче, ніж на південних. Діброва ліщиново-волосистоосокова розміщена безпосередньо над дібровою ліщиново-яглицевою. Ці ценози приурочені до більш сухих, більш високих і краще дренованих ділянок мезорельєфу.

За площею на території «Рихлівської дачі» переважають дубові ліси ліщиново-волосистосокові. Невеликі за площею ділянки, більш освітлені в порівнянні з попередніми, займають ценози асоціації *Quercetum coryloso-stellariosum*.

Ценози асоціації *Quercetum coryloso-caricosum* характеризується одноярусним деревостаном, який утворює переважно *Quercus robur*. В незначній кількості до нього домішуються *Fraxinus excelsior* та *Betula pendula*.

Могутні дуби у віці 100 і більше років досягають висоти 23-27 м і діаметру - 36 - 44 см, а діаметр окремих дерев - до 60 см. Деревостан I - II бонітету, має зімкненість крон - 0,6 - 0,7. Густий (0,4 - 0,6) і добре розвинений підлісок формує *Corylus avellana* висотою 5-6 м. Зустрічаються поодинокі чагарники *Berberis vulgaris* L., *Euonymus verrucosa*. Трав'яний покрив добре розвинений, рівномірно розміщується на поверхні ґрунту; його проективне покриття 50-70 %, а висота 40 - 45 см. Домінантна роль належить в ньому *Carex pilosa* (30 - 50 %). Звичайними видами трав'яного ярусу з покриттям 5-10 % є *Stellaria holostea*, *Asarum europeum*, *Aegopodium podagraria*. Поодинокі зустрічаються такі види, як *Lathyrus niger*, *Mercurialis perennis*, *Viola mirabilis* L., *Carex digitata*, *Polygonatum odoratum*, *Convallaria majalis*. Моховий покрив не виражений, відмічені окремі картини *Atrichum undulatum*.

Невеликі площі займають ценози дубових лісів ліщиново-яглицевих (*Querceta coryloso-aegopodiosa*). Переважаючою асоціацією цієї групи ценозів є асоціація *Quercetum coryloso-aegopodiosum*, яка характеризується кращим ростом дуба та має деревостан I - II бонітету. З супутників дуба відмічені ті ж породи, як і у попередніх угрупованнях, аналогічний і підлісок. Трав'яний покрив добре розвинений, проективне покриття його складає 30 - 60 %. Домінує *Aegopodium podagraria* (20 - 40 %), постійно з покриттям 1 - 5 % зустрічаються *Asperula odorata*, *Impatiens noli-tangere*, *Dryopteris filix-mas*, *Asarum europeum*, *Stellaria holostea*, поодинокі - *Viola mirabilis*, *Polygonatum multiflorum*, *Equisetum sylvaticum*, *Mercurialis perennis*, *Pulmonaria obscura*, *Geum urbanum*, *Glechoma hirsuta* Waldst. et Kit., *Milium effusum*, *Paris quadrifolia*, *Epipactis helleborine*, *Melica nutans*. Моховий покрив чітко не виражений.

Дубові ліси ліщиново-різнотравні з розрідженим травостоєм з неморальних видів пов'язані з добре дренованими ділянками. Зімкненість крон деревостану не більше 0,6. Деревостан ценозів в цілому подібний з деревостаном попередніх груп асоціацій. Підлісок в більшості випадків добре виявлений, але в залежності від методів догляду його зімкненість коливається від 0,1 до 0,5. Утворений він *Corylus avellana*, яка досягає висоти 3-5 м. В більш вологих місцях до ліщини домішується *Frangula alnus*. Негустий (20 - 35 %) трав'яний покрив цих ценозів характеризується високою видовою насиченістю. В них без явного домінування переважають такі неморальні види як *Asarum europaeum*, *Stellaria holostea*, *Asperula odorata*, *Viola mirabilis*.

Крім ценозів дубових лісів на території "Рихлівської дачі" нами досліджувалися угруповання кленово-липово-дубових та липово-дубових лісів.

В західній частині заказника поширені похідні грабово-дубових лісів, деревостан яких в різних відношеннях утворюють *Carpinus betulus*, *Fraxinus excelsior*, *Quercus robur*, *Populus tremula*, *Betula pendula*, *Tilia cordata*. Склад порід деревостану можна описати формулами: 3 Гр. 2А 1Я 1Кл 1Б 1Лп 1Д, 3 Гр. 3Д 1Я 1Кл 1Б 1Лп.

Приведені кількісні відношення порід склалися під впливом безсистемних рубок у минулому. Деревостан цих лісів одноярусний, має зімкненість 0,9 і досягає висоти 20 - 22 м. Під тінистим деревостаном підлісок як ярус не формується. На крутих схилах зростають *Asperula odorata*, *Stellaria holostea*, *Asarum europeum*, *Pulmonaria obscura*, *Viola mirabilis*, *Melica nutans*.

Слід відмітити зростання тут рідкісного для Полісся виду *Gymnocarpium dryopteris*. Граб на території заказника, знаходячись на східній межі поширення, не має ознак пригнічення і характеризується доброю життєдіяльністю, досить добре поновлюється насінням і порослю від гнів. Це є підтвердженням того, що східна межа ареалу *Carpinus betulus* обумовлена фітоценотичними взаємовідношеннями між ценотипами дубового лісу, які склалися на загальнокліматичному фоні території.

На старих вирубах дубових, кленово-дубових та липово-дубових лісів утворилися похідні угруповання, представлені ценозами осиково-березових-лісів, які знаходяться в основному у східній частині заказнику, і березовими лісами, які зростають в північній частині.

Ценози луків на території заказника займають незначні площі, в основному це справжні та болотисті луки. В їх склад входять дві формації дрібнозлакових луків: *Agrostideta tenuis* і *Poeta trivialis*.

Формація *Agrostideta tenuis* займає підвищені ділянки і гриви. Травостій угруповань II - III ярусний, 60-80 см висотою, з покриттям 90 - 100 %. Основу його складають домінанта *Agrostis tenuis* (40 - 60 %) і співдомінанти (25 - 30 %), *Alopecurus pratensis* (25 %), *Poa trivialis*, *Trifolium repens* (20 %). Крім того, в травостої з покриттям 1 - 5 % відмічені *Festuca pratensis*, *Poa pratensis*, *Elytrigia repens*, *Hieracium umbellatum*.

Формація *Poeta trivialis* зустрічається на зрівняних ділянках і плоских гривах. Травостій 3-х ярусний, густий (95 - 100 %). В першому ярусі (80 - 100 см) переважає співдомінанта *Alopecurus pratensis* (25 - 30 %), з покриттям 1 - 5 % зростають *Rumex confertus* (1 - 2 %), *R. acetosa*, *Elytrigia repens* (5 %). В другому ярусі (60 - 70 см) основу травосто. складає домінанта *Poa trivialis* (50 %), поодинокі зустрічаються *Thalictrum lucidum*, *Carex vulpina*, *Centaurea jacea*, *Veronica longifolia* і інші. В третьому ярусі (до 30 см) представлені *Trifolium hybridum* L., *Ranunculus repens*, *Lysimachia nummularia* і інші.

В приозерних зниженнях і по болотистим днищам стариць поширені ценози формації *Cariceta acutae*. Ценози з *Carex acuta* зростають в приозерних зниженнях і по днищам вузькими (10-20 м) смугами. Густий травостій (до 100 %), висотою 100 - 120 см, його в більшості складає *Carex acuta* (90 - 95 %), до якої в невеликій кількості домішуються лучно-болотні види - *Sium latifolium*, *Lysimachia vulgaris*, *Phalaroides arundinacea*, *Potentilla anserina* і інші.

Водна рослинність характеризується переважанням прибережноводних ценозів та угруповань справжньої водної рослинності. На водній поверхності озер зустрічаються *Lemna minor*, *L. trisulca*, *Spirodella polyrhiza*, *Nuphar lutea*, *Nymphaea candida*. Серед водних занурених рослин слід відмітити такі види як *Potamogeton perfoliatus* L., *P. lucens* L.

Отже, переважаючим типом рослинності є лісова, яка представлена ценозами формацій дуба звичайного, липи серцелистої, ясеня звичайного, берези бородавчастої.